

РОЗДІЛ 1
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА;
ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 34.01

ПРАВО, ЛЮДИНА, АНТРОПОЛОГІЯ

RIGHT, MAN, ANTHROPOLOGY

Барабаш О.О.,

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри адміністративного та інформаційного права
Національного університету «Львівська політехніка»*

У статті проаналізовано поняття антропології та правової антропології. Досліджено взаємозв'язок людини і права.

Ключові слова: людина, право, особа, антропологія, особистість.

В статье проанализированы понятия антропологии и правовой антропологии. Исследована взаимосвязь человека и права.

Ключевые слова: человек, право, лицо, антропология, личность.

The article analyzes the concept of anthropology and legal anthropology. The relationship between rights and rights is investigated.

Key words: person, law, person, anthropology, personality.

Постановка проблеми. Мислителів давнини і сучасності об'єднує одна ідея – визнання людини найвищою соціальною цінністю, «мірою всіх речей», а її волі – здатністю мислити і діяти відповідно до своїх інтересів, на основі честі, гідності, рівності і справедливості.

У сучасних умовах відбувається ускладнення взаємовідносин людини, суспільства і держави. Викликано це насамперед тим, що людина все активніше виступає як повноправний і самостійний суб'єкт соціального управління, як творець матеріальних, духовних, політико-правових та інших цінностей. Популярні сьогодні дослідження прав людини своїм фундаментом мають саме людину (немає людини – немає у неї ні прав, ні свобод, оскільки вона сама не може вже ними розпорядитися), причому не як філософську, соціальну або політологічну категорію, а як категорію юридичну.

Метою статті є розкрити сутність явища «людина» у співвідношенні із правом.

Виклад основного матеріалу. Питаннями місця людини в праві займається юридична антропологія. В останні десятиліття антропологічна проблематика розширюється. Тому не дивно, що все більше інтересу в юристів (і не тільки в них) викликають дослідження в галузі юридичної антропології. Юридична антропологія – одна з найбільш перспективних наук із погляду філософських досліджень права. Адже сучасна юридична наука все частіше оперує поняттями «права людини», «свобода особистості», «право на інформування особистості». Також дуже актуальні такі проблеми, як скасування смертної кари, права малих етнічних груп та ін. Усі згадані терміни і поняття тісно пов'язані із проблемами розуміння того, що собою представляє людина сучасного типу, у чому її суть [1, с. 89].

Юридична антропологія виникла «на стику юриспруденції із цілим рядом інших гуманітарних дисциплін, насамперед із соціальною антропологією, етнологією, соціологією, культурологією, історією, філософією (особливо філософією історії). З юридичних дисциплін помітний вплив на її становлення здійснили історія права (особливо історія стародавнього права) і порівняльне правознавство» [2, с. 11]. Очевидно, що взаємодія і взаємовплив цих дисциплін дає такий фокус розгляду проблеми існування «людини юридичної», у якому інтегровано різні аспекти існування людини в суспільстві. Без координації та «кооперації» міждисциплінарних зв'язків робота в цьому на-

прямі не може бути плідною. Для радянської юридичної та філософської науки соціально-антропологічна тема була, по суті, закрита, оскільки існувала «офіційна думка» про те, що соціальні детермінанти є визначальними у становленні особистості, а тому потрібно вивчати не людину, а суспільство. Звідси помітне теоретичне і тематичне відставання пострадянської юридичної та філософської думки щодо освоєння, вивчення і розуміння правових аспектів міжетнічних і міждержавних відносин. Сьогодні розвиток юридичної антропології особливо актуальний для становлення оновленої державності України.

Інтерес до людини, до розуміння її сутнісних сил, до виявлення її «місця в Космосі» (М. Шелер) давно турбував філософів. І найпершим, хто фундаментально порушив проблему буття людини, був Сократ. Його не цікавили філософські проблеми природи. Він хотів пізнати людську природу, світ людини, систему її цінностей. Однак навіть такий великий філософ не зміг дати вичерпної відповіді на поставлені питання. Усім відомий його парадоксальний вислів: «Я знаю лише те, що нічого не знаю». Але не треба забувати й інше принципове положення Сократа: «Пізнай самого себе». Такий інтерес до людини підтримувався протягом усієї історії світової думки. Проблема самопізнання можемо виявити у роботах багатьох мислителів, зокрема стоїка Марка Аврелія і видатного ранньохристиянського філософа Августина. Важливою вона була і для філософів Нового часу, таких як Б. Паскаль, Р. Декарт, Б. Спіноза. Пізніше проблема людини займає одне із провідних місць у метафізичних системах І. Канта, Й.Г. Фіхте, Г.В.Ф. Гегеля. Особливо великий внесок у філософське вчення про людину зробив видатний німецький філософ Л. Фейєрбах. Багато ідей, важливих для подальшої традиції дослідження сутності людини, з'явилися в рамках таких напрямів, як філософія життя (Ф. Ніцше, В. Дільтей) і прагматизм (В. Джемс, Дж. Дьюї, Дж.Г. Мід) [3, с. 151].

Багато понять і проблем юридичної антропології тісно пов'язані з філософською антропологією ХХ ст., що виникла у 20-і рр. переважно в Німеччині (М. Шелер, Х. Плеснер та ін.). Філософи, які поставили перед собою завдання побудувати систематичне вчення про природу людини і її місце у світі (космосі) та суспільстві, зіткнулися з тим, що і історично, і соціально, і культурно люди досить сильно відрізняються одне від одного. Тому загальної «формули» людини не вдалося знайти нікому. Звідси тенденція до

спеціалізації філософської антропології, виділення метафізичного, біоантропологічного, теологічного, культурно-антропологічного підходів. Для того, щоб антропологічна проблематика стала більш евристичною, необхідні адекватні інтервали абстракції і відповідні методологічні принципи. Потрібно враховувати багатовимірність людини, несумірну з вимірами всіх інших об'єктів Всесвіту. «Людина – істота багатовимірна. Можливо виділити принаймні три фундаментальні виміри її буття: а) природно-біологічний; б) соціальний; в) духовно-практичний. Перший і другий плани – адаптаційні. <...> Третій план буття орієнтує людину на вільне і творче самоздійснення за законами добра і краси. Твердження, що сутність людини – це ансамбль усіх громадських відносин, залишається справедливим і сьогодні, але тільки в рамках соціального інтервалу, який не можна звести до біологічного і з якого не можна вивести духовно-практичний» [4, с. 297].

Зрозуміло, що юридична антропологія може плідно досліджувати людину саме в соціальному інтервалі, оскільки у праві об'єктивовані власне соціальні відносини. Про це свідчить розгорнута дефініція, дана В. Нерсисяном у вступній статті до книги всесвітньо визнаного фахівця в галузі юридичної антропології, голови Французької асоціації юридичної антропології, консультанта ЮНЕСКО з питань соціальної та юридичної антропології Н. Рулана «Юридична антропологія» [5, с. 6].

В. Нерсисян визначає юридичну антропологію таким чином: «Юридична антропологія – наука про людину як соціальну істоту в її правових проявах, вимірах, характеристиках. Вона вивчає правові форми суспільного життя людей від давнини до наших днів» [6, с. 7–9]. Ми бачимо, що в цьому визначенні акцент зроблено на «соціальності» й «історичності» людини, що створює ніби дві осі – горизонтальну (соціальну) і вертикальну (історичну). «Людина юридична» виявляється на їх перетині.

Н. Рулан розглядає людину в трьох головних вимірах: «З одного боку, вивчення людини в її цілісності, в архітектурі її тіла (біологічна антропологія); з іншого – вивчення умов життя людини в суспільстві, форм використання нею свого інтелекту і своєї емоційності (соціальна і культурна антропологія)» [5, с. 7]. Ця схема Н. Рулана має «позитивістське» забарвлення, характерне для соціологічного підходу. Це, мабуть, пов'язано з тим, що французька школа антропології багато займалася конкретними (польовими, етнографічними, соціологічними) дослідженнями. Крім того, на думку Н. Рулана, з початку ХХ ст. юридична антропологія надто залежала від класичної антропології і не могла виявити власний предмет вивчення, тому «юридична антропологія розвивалася майже непомітно. Відповідальні за це переважно юристи з їхніми звичками. Значимо насамперед, що їм було важко визначити предмет власної науки» [5, с. 9]. Така певна «розгубленість» була зумовлена консерватизмом юристів, їх фіксацією на ідеалізації норми права [5, с. 10]. Звідси «книжковий» характер праць із юридичної антропології. Але без звернення до етнології, соціології, культурології, психології неможливе об'єктивне розуміння «людини юридичної», яка «в руках» теоретиків-правознавців може перетворитися в суху, мляву абстракцію (юридичний суб'єкт).

Важливо точно визначити виміри людини, з огляду на те, що її традиційна модель за останні десятиліття зазнала великих змін. Система цінностей, яка століттями залишалася стійкою, схильна в наші дні до швидких непередбачуваних модифікацій. Згідно з авторитетною думкою видатного іспанського філософа, ми живемо в епоху кардинальної зміни системи цінностей, і це стосується науки, мистецтва, права: «Система цінностей, що організувала людську діяльність ще якісь тридцять років тому, втратила свою очевидність, привабливість, імперативність. Західна людина захворіла яскраво вираженою дезорієнтацією, не знаючи більше, за якими зірками жити» [7, с. 203].

Зазначені обставини спричинили додаткові «похибки» в «обчисленні параметрів» людини в її юридичному вимірі, оскільки зміна моральних цінностей не завжди доречна у системі права. Також діалектика «прав» та «обов'язків» громадянина сучасної держави дуже відрізняється від співвідношення того, що було «можна» і «треба» ще п'ятдесят років тому. Суспільство породило новий тип людини – «людини споживача», егоїстичної і більше емоційної, ніж раціональної [8, с. 17]. На іншій, протилежній, стороні «людського виміру» присутня відчужена «функціональна людина», яка є гіпертрофованою формою такого позитивного чинника розвитку суспільства, як фахівець. На думку Л. Петрової, саме функціонер стає реальною загрозою для сучасного ліберально-демократичного суспільства. Таким чином, будь-який фахівець може в результаті прийти до «автоматизації» своєї діяльності. У підсумку це завжди веде до дегуманізації професії (особливо це стосується юристів).

Коли фахівець, який має справу з людськими бідами (лікар, чиновник, юрист), поводить з тими, хто його потребує, відчужено, чисто формально, це приносить шкоду не тільки людям, але і йому самому. Людська гідність такого фахівця виявляється приниженою так само, як і тих, хто зіткнувся з його байдужістю. Інколи фахівець втрачає уявлення про життя в його цілісності, а іноді і про те, якими виявляються результати його роботи: позитивними чи негативними.

З поняттям «спеціаліст» пов'язане поняття «функціонер». Функціонер – це людина, діяльність якої полягає в тому, щоб виконувати функції, «функціонувати», бути функцією чого-небудь. Особистість розпадається на функціонера і залишок людини, який рано чи пізно гине. Функціонер здатний на надзвичайно нелюдські вчинки. Функціонери – це придатне середовище для виникнення тоталітарної держави [2, с. 115]. Ці дві крайності людського існування в сучасній державі можуть привести до великих змін у майбутньому не тільки для юридичної науки, а й для культури загалом. Егоїст – це індивідуаліст як антропологічний тип. Він загрожує своїми великими амбіціями споживання і прагненням до безмежної свободи на шкоду оточенню. Бездушний функціонер руйнує суспільство формальним ставленням до рішень, пов'язаних із життям і свободою людини, з погіршенням його добробуту [3, с. 78].

Антропологія права вбачає його головну мету в олюдненні людини, людському вимірі права та правових систем, їх гуманістичній природі і підтверджує тезу про те, що, незважаючи на етнічні, культурні та інші відмінності, людству в різних його проявах швидше властиве спільне, ніж відмінне. Як констатує І. Честнов, усі ми – люди, а людині притаманне право [9, с. 35].

У сучасній антропології права, як справедливо зазначає В. Бігун, репрезентовано три основні підходи до визначення людини в їх застосуванні у праві та науках про право: дескриптивний – полягає у відокремленні й описі тих морфологічних, фізіологічних та інших рис, які вирізняють людину з-поміж представників інших видів живих організмів; атрибутивний – полягає у виокремленні головної характеристики людини (атрибути), яка в результаті визначає і решту її характеристик; сутнісний – полягає у спробі розкрити сутність людини і, таким чином, сформулювати універсальну концепцію людини [10, с. 56]. В основі усіх цих підходів, які можуть переплітатися між собою, лежить антропологічний принцип права, завдяки якому вони уможливають представлення різноманітного, але водночас більш цілісного образу людини у праві та науках про право [11, с. 57].

Саме тому антропологічні засади права принципово неможливо розкрити без з'ясування сутності цього принципу, зміст якого розкривається в безпосередній оцінці кожного правового акта та у впровадженні у про-

цес законів і норм права з погляду її людського виміру. Це пов'язано з тим, що саме людина є джерелом розвитку права [12, с. 14].

Як зазначає А. Кравченко, сутність антропологічного принципу права розкривається і завдяки з'ясуванню людиною власних світоглядних засад права, що є необхідною передумовою його визнання і дає адекватне розуміння позаправових джерел самого права. Це означає, що ніяка «чиста» теорія права не можлива, якщо необхідно досягнути його суспільне значення: передусім не як підручного інструменту, а як важливого ціннісного орієнтира конкретної людини [11, с. 66].

Зміст антропологічного принципу у філософії права загалом тяжіє до загального правила: цінності людського життя і свободи у своїй граничній самодостатності є необґрунтованими та ірраціональними, тоді як шляхи їх захисту засобами права тим ефективніші, чим більше вони формалізовані й однозначні, а отже, максимально раціоналізовані. Тобто критиці та удосконаленню не підлягає лише головний предмет захисту права, а все інше може бути максимально раціоналізованим. На відміну від самого права, філософія права якщо не піддає критиці, то в будь-якому разі піддає глибокому аналізу людину та її властивості для більш повного й точного захисту її інтересів. Правові ж інститути виконують не лише свою специфічну функцію у суспільстві, але й допомагають іншим соціальним інститутам (економічним, політичним, духовним тощо) взаємоузгоджувати своє функціонування. Відбувається це безпосередньо під час прийняття практичних рішень людиною, коли, виходячи із власного сумління і відповідальності як вищої правової інстанції, вона вирішує, чому надати пріоритет: букві закону чи його духу, традиції чи моралі, політичній доцільності чи інтересам громади, громадській думці чи долі близьких людей [11, с. 68].

Зрештою, функціонування будь-яких соціальних інститутів – держави і церкви, ринку і професійної діяльності, сім'ї та дружніх стосунків – здійснюється через життєвий світ людини, ким би вона не була (звичайним громадянином чи президентом, онуком чи дідусем, сусідом чи випадковим перехожим). І в цьому життєвому світі структурними елементами виявляються передусім ті, які викристалізуються завдяки відносинам права як його світоглядних засад [13, с. 120].

Таким чином, антропологічний принцип фактично зумовлює реалізацію права в його повному розумінні та сприяє гуманізації наявного правопорядку. Як бачимо, антропологічний принцип має як теоретичне значення, так і практичну цінність – обґрунтування первинності прав людини та громадянина перед усіма іншими правами: держави, суспільства, окремих соціальних груп тощо. Скажімо, якщо звернутися до положення Загальної декларації прав людини про те, що всі люди народжуються «рівними у своїй гідності», і конституційних положень низки держав світу, за якими гідність людини проголошено джерелом її прав і свобод, то можемо зробити висновок, що визнання гідності людини (а фактично антропологічного принципу) є первинним духовним началом, ідеологічною складовою частиною будь-якого суспільства, яке претендує називатись демократичним, правовим, соціальним. На основі антропологічного принципу формуються самі парадигми юридичної антропології, до яких належать: парадигма людини як центру права і критерію соціально-нормативного регулювання; парадигма поступального правового розвитку (прогресу, регресу, стагнації); парадигма структурної функціональності правового середовища людини [11, с. 70].

Взаємодія людини та права у контексті реалізації антропологічного принципу розглядає В. Бігун. Він використовує таке поняття, як «правове людинорозумін-

ня» – це одне з основоположних понять будь-якої правової системи, яке покликане дати відповідь на запитання: «Ким є людина та як вона розуміється?». При цьому під «правом» мається на увазі не лише «юридичне» право чи його логічна конструкція, форма (адже сприйняття права виключно як логічної конструкції спричиняє сприйняття людини як фікції, відтак її значення нівелюється; натомість правова реальність корегує місце і значення людини як фактично, так і потенційно), а й право як загальносоціальне явище [10, с. 155].

Розкриття змісту людинорозуміння передбачає наявність розуміння людини як феномена взагалі й у праві зокрема. Під правом тут розуміється як таке зване юридичне право, або спеціальносоціальне явище, – санкціонована державою система правових норм, так і загальносоціальне право, що виникає й існує незалежно від держави. Важливість правового людинорозуміння підкреслюється тим фактом, що право є людським феноменом та існує для людини.

Структурно правове людинорозуміння – це система понять, категорій, концепцій, поглядів, підходів, тлумачень, уявлень, ідей тощо, які формують і відображають зміст та форму розуміння людиною права. Для людини правове людинорозуміння – це здатність осмислювати, осягати сутність, сенс та значення людини у праві. Здобувши таку здатність, людина (наприклад, як учасник правотворчості чи правореалізації) може по-різному тлумачити правове людинорозуміння, що породжує проблему його інтерпретації [10, с. 156].

Аналіз антропологічного принципу через особистісну цінність права здійснив український філософ права О. Бандура. У своїй книзі «Єдність цінностей та істини у праві» він зауважує, що головним фактором, який зумовлює розвиток людства як системи, що самоорганізується, є реалізація потенціалу кожного члена суспільства, розвиток усіх його фізичних і духовних здібностей, творчого начала, перетворення особи на особистість, її актуалізація, що дозволяє звільнити соціальну енергію особи та спрямувати її у відповідне русло. Для цього потрібно розкрячати особу, утвердити її автономний статус, відособлення від суспільства. Ідеться про посилену увагу до утвердження прав людини, дедалі повнішого задоволення її потреб, захисту її інтересів, навіть про звеличування особистості. Під особистістю О. Бандура розуміє людину, яка не є виключно природним організмом, а реалізується у своїх людських якостях, тобто як активну, наділену волею та прагненнями, думками, поглядами, судженнями істоту із претензіями та правами. Аналізуючи право з позицій антропологічного принципу, учений підкреслює, що право треба розуміти як засіб регламентації процесу відособлення особи, її індивідуалізації. У ХХ ст. право втілюється у регулюванні відносин між особою та суспільством для їхньої гармонізації.

Висновки. Підсумовуючи сказане зазначимо, що «людина» – поняття, яке найповніше відображає феномен людини. У юриспруденції, зокрема в нормативно-правових актах, поширеними є й інші категорійні одиниці, проте в дослідженні людини у праві потрібно спиратися все ж на положення Основного Закону: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Таким чином, вимальовуємо ієрархію поняттєвого апарату, на вершині якого розташована саме «людина».

Людину як явище, насамперед у філософії, потрібно визначити, іменуєючи всі аспекти, які таке явище охоплює. Тому, на нашу думку, найвдаліше визначити людину як живу істоту, індивіда, що поєднує в собі фізичний, природний, духовний, моральний та соціальний аспекти, успадковані та набуті за життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Креминский А. Фундаментальные аспекты философии права / А. Креминский // Вестник Севастопольского государственного технического университета. Серия «Философия и политология». – 1998. – № 13. – С. 85–93.
2. Петрова Л. Фундаментальні проблеми методології права: філософсько-правовий дискурс / Л. Петрова. – Х. : Право, 1998. – 416 с.
3. Креминский А. О некоторых аспектах юридической антропологии / А. Креминский // Культура народов Причерноморья. – 2000. – № 13. – С. 150–152.
4. Лазарев Ф. Философия / Ф. Лазарев, М. Трифонова. – Симферополь : Сонат, 1999. – 352 с.
5. Рулан Н. Юридическая антропология : [учебник для вузов] / Н. Рулан ; пер. с фр. Л.П. Данченко и др. ; пер. под ред. А.И. Ковлер ; отв. ред. и авт. предисл. к рус. изд. В. Нерсисянц. – М. : НОРМА, 2000. – 301 с.
6. Нерсисянц В. Юридическая антропология как наука и учебная дисциплина / В. Нерсисянц // Юридическая антропология. – пер. с фр. – М. : Норма, 1999. – 310 с.
7. Ортега-и-Гассет Х. Новые симптомы / Х. Ортега-и-Гассет // Проблема человека в западной философии. – М. : Прогресс, 1988. – С. 202–206.
8. Гаджиев К. Политическая идеология: концептуальный аспект / К. Гаджиев // Вопросы философии. – 1998. – № 12. – С. 3–20.
9. Честнов И. Социальная антропология права современного общества / И. Честнов. – СПб. : ИВЭСЭП, 2006. – 244 с.
10. Бігун В. Людина у праві: аксіологічний підхід : дис. ... канд. юрид. наук / В. Бігун ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2004. – 224 с.
11. Кравченко А. Антропологічний принцип у філософії права : дис. ... канд. юрид. наук / А. Кравченко. – Х., 2008. – 200 с.
12. Удовика Л. Проблема формування образу людини у праві: гносеологічний аспект / Л. Удовика // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. – Вип. 26. – К., 2004. – С. 9–16.
13. Фулей Т. Місце загальнолюдських (загальноцивілізаційних) принципів права у системі принципів права / Т. Фулей // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. – Вип. 19. – К., 2003. – С. 115–123.

УДК 340.12: 341.171: 341.213: 342.25

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ КОНФЕДЕРАТИВНОЇ МОДЕЛІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ: ПЛЮРАЛІЗМ ПІДХОДІВ

THEORETICAL PROBLEMS OF THE CONFEDERATIVE MODEL OF THE TERRITORIAL ORGANIZATION: APPROACHES PLURALISM

Гамбург Л.С.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії, історії держави і права та міжнародного права

Класичного приватного університету

У статті йдеться про проблему плюралізму підходів до визначення поняття конфедерації та її місця в класифікації політико-територіальних устроїв держави, міждержавного наднаціонального об'єднання (утворення) чи міжнародної організації. Виокремлено та проаналізовано п'ять основних сучасних наукових підходів, які розглядають конфедерацію з позицій предметів теорії держави і права, конституційного права та міжнародного права. Виходячи з предмету теорії держави і права, сформульовано дефініцію конфедеративного територіального устрою похідної держави з інтегративним суверенітетом.

Ключові слова: політико-територіальний устрій, конфедерація, держава, міждержавне наднаціональне об'єднання (утворення), міжнародна організація, координація, субординація, еквівалентність, співпадання, інтегративний суверенітет, конфедеративна похідна держава.

В статье говорится о проблеме плюрализма подходов к определению понятия конфедерации и её места в классификации политико-территориальных устройств государства, межгосударственного наднационального объединения (образования) или международной организации. Выделены и проанализированы пять основных современных научных подходов, рассматривающих конфедерацию с позиций предметов теории государства и права, конституционного права, международного права. Исходя из предмета теории государства и права, сформулирована дефиниция конфедеративного территориального устройства производного государства с интегративным суверенитетом.

Ключевые слова: политико-территориальное устройство, конфедерация, межгосударственное наднациональное объединение (образование), международная организация, координация, субординация, эквивалентность, совпадение, интегративный суверенитет, конфедеративное производное государство.

The article deals with the problem of pluralism of approaches to the definition of the concept of confederation and its place in the classification of political and territorial organization of the state, interstate supranational association (formation) or international organization. Five main modern scientific approaches have been singled out and analyzed, considering the confederation from the standpoint of subjects of the theory of state and law, constitutional law, international law. Proceeding from the subject of the theory of state and law, the definition of confederative territorial organization of a derivative state with integrative sovereignty is formulated.

Key words: Political-territorial organization, confederation, interstate supranational association (formation), international organization, coordination, subordination, equivalence, coincidence, integrative sovereignty, confederative derivative state.

Постановка проблеми. У структурі державознавчої категорії форми держави досі залишається заплутаним питання конфедеративної політико-територіальної організації суспільства. Приблизно до 80-х рр. ХХ ст. у навчально-науковій літературі її переважно класифікували однією з трьох родових форм державно-територіального устрою, відносячи до його складних видів поряд із федеративними державами. У подальшому така класифікація була переглянута на користь виключення конфедерації з переліку

цих видів, і зроблено висновки про неможливість конфедеративно-територіальної організації держави. Підставою для подібних висновків є збереження державами-засновниками конфедерації свого суверенітету, а з ним – верховенства власного державного апарату та законодавства з правами нуліфікації союзних нормативно-правових актів і самостійної внутрішньої та зовнішньої політики, включаючи сесію. Однак вилучення конфедеративного союзу з видового ряду державно-територіальних устроїв не вне-